

YARATILIŞ ÜZERİNE DİYALOG

NICOLAUS CUSANUS

ÇEVİREN
BARAN BİNGÖL

NICOLAS CUSANUS

1401'de Almanya'nın Kues şehrinde doğan Nicolas Cusanus veya Cusali Nicolas, felsefe, matematik, teoloji ve bilim alanlarında çalışmalarıyla tanınır. Öğrenim gördüğü Padua Üniversitesi'nde hümanizm akımıyla tanışmış ve Eski Yunan ve Roma filozoflarının eserlerinden etkilenmiştir. *De Docta Ignorantia* (Cehaletin Tanıtılması Üzerine, 1440) adlı eseriyle skolastik düşünceye meydan okumuş ve evreni anlama çabalarının insan olmaktan ileri gelen sınırlamalara tabi olduğunu savunmuştur. Cusanus ayrıca geometri ve astronomi gibi alanlarda da birçok çalışma yapmıştır: Evrenin sonsuz olduğunu ve bir merkezinin olmadığını, Dünya'nın ise küre şeklinde olduğunu savunmuştur. Ayrıca kardinal olarak görev yapmış ve teolojiyle de ilgilenmiştir. Katolik Kilisesi ile Doğu Kilisesi'ni uzlaştırmak amacıyla bir süre Konstantinopolis'te de bulunmuş, fakat bu girişimleri bir sonuç vermemiştir.

Başlıca eserleri: *De Concordantia Catholica* (Katolik Ahenk Üzerine, 1433), *De Pace Fidei* (İman Barışı, 1453), *Cribratio Alkorani* (Kur'an'ın Eleştirisi, 1460).

BARAN BİNGÖL

1995 yılında doğdu. 2020 yılında İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Felsefe bölümünde yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir. Asıl ilgi alanı Eski Yunan felsefesidir. Bunun dışında temel ilgi alanları, Hıristiyan Teolojisi, Alman İdealizmi, Mantık ve Matematiğin Temelleri'dir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
YAZILIŞ YILLARINA GÖRE CUSANUS'UN ÖNEMLİ ESERLERİ	16
YARATILIŞ ÜZERİNE DİYALOG	17
BAŞLANGIÇ ÜZERİNE	57
TEOLOJİK TAMAMLAYICILAR ÜZERİNE	91
KAYNAKÇA	134
DİZİN	146

ÖNSÖZ

Çeviride tek ilginç olan, neyin yitirildiğidir;
insan bunu bulabilmek için bazen çeviri yapmalıdır.

Elias Canetti, *İnsanın Taşrası*

Nicolaus Cusanus, 1401-1464 yılları arasında yaşamış Alman bir filozof, teolog ve matematikçidir. Belçika ile Almanya arasında bulunan Bernkastel-Kues (Tabernae Mosellanicae-Cusa) doğumludur. İsminden de anlaşılacağı üzere, “Cusanus”, “Cusalı, Cusa doğumlu” anlamlarına gelir. Cusanus, yazılı eserlerinin yanı sıra, Brixen piskoposu ve Sanctus Petrus ad Vincula kilisesi kardinali sıfatıyla vaazları da olan bir teologdur. Cusanus’un, yazılı veya yazıya aktarılan eserlerine bir bütün olarak bakıldığında, kilise zeminiyle de uyumlu olarak nev-i şahsına münhasır bir Hıristiyan teolojisi geliştirdiği görülür. Nitekim bu teoloji, tarih içerisinde başta Almanya olmak üzere Avrupa’daki fikri hareketlere de sirayet etmiştir. Felsefe tarihine hâkim olan bir kişi, kendisinin fikriyatının temeli olarak kabul edilen eserleri *Cribratio Alkorani* [Kur’an’ın Eleştirisi], *De Visione Dei* [Tanrı’nın Bakışı Üzerine], *De Li Non Aliud* [Başka Olmayan Üzerine], *Triialogus de Possesst* [Bilfiil Kuvve Üzerine Triyalog] ve özellikle *De Docta Ignorantia*’yı [Cehaletin Tanıtılması Üzerine] inceleyerek bu durumu tespit edebilir.

Felsefe, teoloji veya matematik tarihinde herhangi bir düşünürün anlaşılabilmesi, asıl dilinde, yani o eserin yazıldığı dilde okunmasının yanı sıra hem eserlerinin bir bütün olarak ele alınmasını hem de düşünürün tarihteki yerinin tespit edilmesini gerektirir. Bir düşünürün tarihteki yeri, düşünürün

kullandığı kavramların esasının, kaynağının ve atıfta bulunduğu veya bulunmadığı kendisine gelene kadarki düşünürlerin tarihidir. Cusanus'un teolojisi, Augustinus, Anselmus, veya Thomas Aquinas gibi Hıristiyan teologlarına kıyasla kavramsal bütünlüğü ve örgüsü sağlam, sistematik ve inceliklidir. Bu iddia ile Cusanus'un mezkûr teologlardan esasen farklı bir şey söylediğini veya onlardan etkilenmediğini kastetmiyoruz; nitekim, Cusanus'un eserlerine bir bütün olarak yaklaşmak, elbette ki kendisine gelene kadarki süreci göz önünde tutmayı da içerir. Cusanus'a gelene kadarki tarihsel süreç, özellikle Pavlus ve İznik Konsilleri ile çerçevesi çizilen ve daha sonra Augustinus, Anselmus ve Aquinas gibi teologların hareket ettiği zemindir. Yukarıdaki iddianın asıl sebebi, Cusanus'un esasa matematiği alması, kilise zemininde bu esasa dayanarak kendi teolojisini tesis etmesi ve Hıristiyanlık tasavvurunun deyim yerindeyse ufkunu genişletmesidir. Dolayısıyla Cusanus'un matematik hakkında söylediklerini teoloji ile, teoloji hakkında söylediklerini de matematik ile birlikte anlamak gerekir.

Cusanus, aynı zamanda politik meselelerle de yakından ilgilenmiş ve oldukça ilginç atılımlarda bulunmuştur. Örneğin Papa'nın (IV. Eugenius) onayıyla 1437 Ağustos'unda Konstantinopolis'e giden üç kişilik heyete seçilmiştir. Heyetin amacı, imparatoru ve patriği, Doğu ve Batı Hıristiyanlığını yeniden birleştirme umuduyla, Papa ve uzlaşmacılarla görüşmeye ikna etmektir fakat 5 Temmuz 1439'da Floransa'da yapılan anlaşma sadece kısa süren bir "yeniden birleşme"ye yol açmıştır.¹ Cusanus, yaklaşık iki ay süren İstanbul ziyaretinde çoğu Eski Yunanca olan pek çok yazılı eser toplamıştır, bunlardan biri de Proklos'un *Theologica Platonica* [Platoncu Teoloji] başlıklı kitabıdır. Cusanus, ziyaretinden yaklaşık on altı yıl sonra, 1453 yılında *De Pace Fidei* [İman Barışı] metnini, yaklaşık yirmi yıl sonra ise *Cribratio Alkorani* metnini yaz-

¹ *Dictionary of the Middle Ages*, 9. Cilt, ed. Joseph R. Strayer (New York: Charles Scribner's Sons, 1987) içinde, s. 122-125, "Nicholas of Cusa", Jasper Hopkins.

mıştır. (Latince *cribrare* fiili, elekten/kalburdan geçirmek, ayırmak anlamlarına gelir ve Türkçede “seçip ayıklamak”, “ayrıştırmak” anlamlarını taşıyan “ele-” köküyle uyumludur. Dolayısıyla tam karşılığı, içeriği de göz önüne alarak şu şekilde de verebiliriz: Kur’an’ın Elekten Geçirilmesi.) Bu noktada, kabaca bir fikir vermek için *Cribratio Alkorani*’nin giriş kısmını alıntılar yapmak istiyoruz:

Evrensel Hıristiyan Kilisesi’nin en yüce ve en kutsal başrahibi II. Pio’ya (*Pio secundo universalis Christianorum ecclesiae summo sanctissimoque pontifici*);

Ey en kutsal Papa, naçiz hizmetkârımızın gayretkeş bir inançla yazdığı bu kitabı lütfen kabul buyurunuz. Kabul buyurunuz ki, tıpkı o meleklerle özgü fitratıyla (*angelico ingenio*) ve ilâhî belâgatiyle (*divinoque eloquio*) Nesturîlik denen sapkınlığı (*Nestorianam haeresim*) mahkûm edip lanetleyen (*damnantis*) selefiniz üç kere kutsal Papa Leo gibi, siz de aynı ruh, fitrat ve belâgat ile, bu sapkınlıktan meydana çıkan Muhammed’in mezhebinin (*Mahumetanam sectam de illa exortam eodem*) hata ettiğini [ve] kapı dışarı edilmesi [defedilmesi] gerektiğini göstereceğiniz (*erroneam eliminandamque ostendes*) zaman temel hususlar elinizde hazır ve nazır olsun.

Yalnızca bu kitabı değil, yazdığım ve yazacağım her şeyi ve tam da iman edene yakışan şekilde (*ut fidelem decet*), bütün benliğimi (*me totum*) siz imanın başpiskoposunun (*episcopatu fidei princeps*) takdirine (*iudicio*) sunuyorum...

Nicolaus Cusanus’un daha önce yalnızca tek bir eseri Türkçeye çevrilmiştir.² Bunun dışında, Prof. Dr. Yalçın Koç’un 2009 yılında yayımlanan *Theographia’nın Esasları – Teoloji ve Matematik İnşası Üzerine Bir İnceleme* başlıklı kitabı da Cusanus’un yukarıda adını andığımız temel eserlerinden biri olan *De Docta Ignorantia*’nın kısmî fakat onun temel kavramları ve çabası bakımından temel bir çevirisi, şerhi ve

² Bkz. Cusanus, N. “Gizlenen Tanrı Üzerine”, çev. Arif Yıldız. Felsefe Arkivi: Sayı 33 (2012): 87-100.

eleştirisi olarak okunabilir. Ayrıca Paolo Zellini'nin Cusanus da dâhil olmak üzere, matematik, geometri ve sonsuzluk çerçevesinde pek çok düşünürün görüşlerini ele aldığı muntazam çalışması *Sonsuzun Kısa Tarihi* başlıklı kitabına da bakılabilir.³ Cusanus'un her yazılı eserinin ve vaazının Latince aslının yanı sıra Almanca ve İngilizce çevirilerinin de bulunduğu, Trier Üniversitesi ve İlahiyat Fakültesi Cusanus Araştırmaları Enstitüsü'nün (*Instituts für Cusanus-Forschung an der Universität und der Theologischen Fakultät Trier*) projesi olan "Cusanus-Portal" sitesine bir kaynak olarak erişilebilir.⁴ Ayrıca Jasper Hopkins'in, hem Cusanus'un hem de başka Hıristiyan teologlarının neredeyse her eserinin çevirisine, hayat hikâyesine ve eserlerinin listesine yer veren kişisel web sitesi de okurların İngilizce çeviriler için başvurabileceği kaynaklardan biridir.⁵

Cusanus'un kendi iddia ve görüşlerinde olduğu gibi, görüşlerini incelediği, aktardığı ve eleştirdiği düşünürleri de yukarıda bahsettiğimiz zemin çerçevesinde okumamız ve anlamamız gerektiğini düşünüyoruz; çünkü kendisinin yaptığı yorumları ve eleştirileri, hareket ettiği zeminden bağımsız düşünemeyiz. Cusanus'un esasen bir ve aynı meseleyi farklı veçhelerden ele aldığı ve birlikte sunduğumuz bu eserlerinin, kendisinin çabası hakkında okuyana kabaca bir fikir vereceğini ve meraklısını onun diğer eserlerini de incelemeye teşvik edeceğini umuyoruz.

Metin boyunca, dipnotlarda açıklanan sözcükler aksi belirtilmedikçe Latince'dir. Yine metin boyunca, köşeli parantez içerisinde kullanılan sözcükler, bağlama göre birbirinin yerine geçebilecek şekilde -örneğin "...başlangıç ve nihayet örtüştüğünde [çakıştığında] ortanın [vasatın] da örtüşmesi zorunludur" gibi- veya cümlelerin anlamını daha iyi aktardığı

³ Paolo Zellini, *Sonsuzun Kısa Tarihi*, çev. Fisun Demir, Dost Kitabevi.

⁴ <https://urts99.uni-trier.de/content/uebs.php?ueb=3>; 28 Ağustos 2023.

⁵ <https://jasper-hopkins.info/>, erişim: 28 Ağustos 2023.

düşüncesiyle -örneğin “...mutlak sonsuzluğun erişilemezliğini daha görünür [açık seçik] kılar.” gibi- veya Latince'den Türkçeye aktarırken iki dilin birbirinden farklı dil yapısı gereği çeviren tarafından eklenmiştir. Kitabın yayımlanma sürecindeki ilgisinden dolayı Bekir Demir Bey'e ve kitabın editörlüğü üstlenen Fırat Çelebi Bey'e, redaksiyon sürecindeki önerileri ve katkıları için Ekrem Berkay Ersöz Bey'e teşekkürlerimi sunuyorum. Çevirilerin takip edilmesini nispeten kolaylaştırdığı için İngilizce çevirideki paragraflandırmayı kullanıyoruz. Çevirilerde bulunacak herhangi bir yanlış veya eksiklik durumunda sorumluluk çevirene aittir.

YARATILIŞ ÜZERİNE DİYALOG

I.

Conradus: Çoğu zaman, iştahımız çok da çeşitli olmayan fakat [yine de] lezzetli olan yemeklerle tatmin edilebilir. Benzer şekilde, *Nicolaus*, her ne kadar sen ruhun¹ bitmez tükenmez iştahını doyuran özgür öğretiler² sunduysan da açgözlülük edip daha lezzetlisini talep edersem, bu sebepten ötürü sinirlenmemeni rica ediyorum.

Nicolaus: Beni uzun zamandır tanıyorsun *Conradus*, yorulmaksızın, kavranamaz [idrak edilemez] olana doğru

¹ *Anima* sözcüğünün karşılığı olarak “can” veya “nefs” [yaşamı mümkün kılan güç/prensip] [*ψυχή* (*psukhe*)] yerine “ruh” (*spiritus*) sözcüğünü tercih etmemizin nedeni, Cusanus’un hem eserlerinde hem de vaazlarında *spiritus* ile *anima* arasında Hıristiyanlık-kilise zemininden hareketle kurduğu irtibatın, Eski Yunan’da kullanılan *ψυχή* (*psukhê*) kavramında ve tasavvurunda mevcut olmaması bir tarafa, bu tasavvurların herhangi bir şekilde yan yana dahi gelmemesidir. Şöyle açıklayalım: Sözcükleri, içinde geçtiği metinden ve metnin zemininden soyutlayarak ele almamak gerekir; bu bağlamda, Cusanus’un kullandığı ve kestettiği anlamda *anima*’nın *spiritus* ile irtibatı bulunur. Yani, *anima* ne *spiritus*’tur ne de *ψυχή* (*psukhê*), fakat Cusanus’un hareket ettiği zemin bakımından, can veya nefis anlamındaki *ψυχή*’den (*psukhê*) ziyade, aralarındaki irtibat dolayısıyla ruh anlamındaki *spiritus*’a yakındır; dolayısıyla, *ψυχή* (*psukhê*) şeklinde çevrilmesi yanlışlığı ve tahrifata yol açar. Nitekim Cusanus, zeminine uygun şekilde, başka bir bağlamda, *spiritus* ile *anima*’nın (esasen) aynı olduğunu da ifade eder: “*Idem enim est anima et spiritus*” (*Cribratio Alkorani* II, 14 (125)). *Anima* sözcüğü, ancak bu durum göz önünde tutulduğu takdirde “can” veya “nefs” sözcükleriyle düşünülebilir.

² *Liberali traditione*: Burada “özgür öğretiler” ile kastedilen, Ortaçağda (*Septem Artes Liberales* [(Yedi) Özgür Sanat], *Trivium et Quadrivium* (Üçlüler ve Dörtlüler) olarak da bilinen eğitim sistemiyle ilişkilidir. Üçlüler grubunda, gramer, mantık ve retorik, Dörtlüler grubunda ise aritmetik, geometri, müzik ve astronomi eğitimi bulunur.

çabaladığımı ve hem sorularla teşvik edilmeyi hem de güçlü itirazlarla karşı çıkılmayı sevdiğimi biliyorsun. Sor hadi.

Conradus: Aynı anda [aklıma gelen] pek çok mühim soru var, düzensizce sorarsam hoş gör.

Nicolaus: Senin seçimin, nasıl istersen öyle yap.

142 *Conradus*: Öncelikle doğru mu değil mi bilmiyorum ama kanaatimce her bilgenin soruşturması tek bir başlangıçta nihayetlenir. Zira [her soruşturma] gölün veya nehrin kaynağına³ yükselip ulaştığı anda durur. Zira ne nihayetin nihayeti ne de başlangıcın başlangıcı vardır.⁴ Fakat başlangıç ve nihayet örtüştüğünde [çakıştığında]⁵ ortanın [vasatın] da örtüşmesi zorunludur. Şimdi bunun, [başlangıcın, ortanın ve nihayetin örtüşmesinin,] içerisinde her şeyin kendisiyle aynı olduğu, bizzat aynıymış gibi görünüyor; ki bununla ilgili olarak Davut peygamber şöyle der: “Başlangıçta toprağı yarattın ve gökler senin ellerinin işidir [marifetidir]. Onlar gelip geçici ama sen aynısın.”⁶ Kanaatim doğru mu, söyler misin?

Nicolaus: Kesinlikle doğru ama sorunu bekliyorum.

143 *Conradus*: Aynının nasıl olup da epey ayrışık ve zıt olan⁷ her şeyin sebebi olduğunu merak ediyorum. Zira soruşturma gayretim (*conatus*) her şeyin *yaratılışına* yönelik; senin görüşlerini kısaca, sarıh ve olabilecek en iyi şekilde duymak için can atıyorum.

Nicolaus: Eskilerin tamamının çok ağır ve izah edilemez [açığı çıkarılamaz] diye terk ettikleri bir konuyu, herkesin içinde en kalın kafalı olan ben sarıh bir şekilde nasıl izah edeyim?

Conradus: Öğretilerinden, hiçbir şeyin kendinde [kendi

³ *Fons* sözcüğü çeşme, pınar, kaynak anlamlarına gelir.

⁴ *De Docta Ignorantia* I, 10; Yuhanna 8:25.

⁵ *Coincidentia* (örtüşme, çakışma) kavramı, Cusanus’un sisteminde, özellikle matematik ve teoloji açısından oldukça önemli bir yer tutar. Cusanus, tarihteki konumu ve etkisi göz önüne alındığında genellikle *coincidentia oppositorum* (karşıtların örtüşmesi) fikriyle ilişkisi bakımından tanınır.

⁶ Mezmurlar 102:25-26, İbraniler 1:10-11.

⁷ *Diversa et adversa*.